

NAPAD JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE NA SPLIT, 15. STUDENOG 1991.

Certa, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:913163>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**NAPAD JUGOSLAVENSKE RATNE
MORNARICE NA SPLIT, 15. STUDENOG 1991.**

ANTONIJA CERTA

Split, 2021.

Odsjek za povijest
Studij povijesti i filozofije
Hrvatska povijest nakon 1945.

**NAPAD JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE NA SPLIT, 15.
STUDENOG 1991.**

Student:
Antonija Certa

Mentor:
prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Split, rujan 2021.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. SITUACIJA U HRVATSKOJ 1990.-1991.....	2
2.1. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj i proglašenje neovisnosti	2
2.2. Početak sukoba	3
2.3. Splitsko područje	4
2.3.1 Osnivanje 4. brigade ZNG-a	4
2.3.2 Brodosplit	5
2.3.3 Prosvjedi u Splitu.....	5
3. JUGOSLAVENSKA NARODNA ARMIIJA I AGRESIJA NA HRVATSKU.....	7
3.1. Jugoslavenska ratna mornarica.....	7
3.1.1. Desanti	8
3.2 Pomorske blokade	10
3.2.1. Prva pomorska blokada.....	10
3.2.2. Druga pomorska blokada	11
3.2.3 Treća pomorska blokada	13
4. NASTANAK I RAZVOJ HRVATSKE RATNE MORNARICE	15
4.1. Ustroj i razvoj Hrvatske vojske	15
4.2. Ustroj i razvoj Hrvatske Ratne Mornarice	16
4.3. Djelovanje Hrvatske Ratne Mornarice	18
4.3.1 Operacija „Zelena tabla – Male Bare“	18
4.3.2 Rujanski rat	18
4.3. Zauzimanje JNA objekata na području Splita.....	19
5. NAPAD JUGOSLAVENSKE NARODNE ARMIIJE NA SPLIT, 15. STUDENOG 1991.21	
5.1 Miniranje Kaštelanskog zaljeva	21
5.2. Miniranje Splitskih vrata	22
5.3 Napad na Split	23

5.3.1. Uvod u borbu.....	23
5.3.2. Bitka za Split	23
5.3.3 Posljedice boja.....	26
5.3.4. Suđenje za ratna djelovanja na Jadranu	27
6. ZAKLJUČAK.....	29
7. LITERATURA	30
7.1. Popis mrežnih stranica.....	30
SAŽETAK.....	31
Abstract	32

1. UVOD

Devedesete godine prošlog stoljeća najavile su raspad komunističkih i socijalističkih režima diljem Europe pa tako i u Hrvatskoj, maloj zemlji koja se nalazi na sjecištu prometnih puteva istočne i zapadne Europe. Umjesto uvođenja države u demokraciju i samostalnost, novoizabrana vlast na čelu s Franjom Tuđmanom morala je prolaziti kroz nametnuti rat, Domovinski rat kako bi obranila svoju neovisnost i teritorijalnu cjelovitost od Jugoslavenske narodne armije čiji je dio i sama do rata bila. Upravo i izbor nove vlasti bio je povod da se započne s oružanim pobunama kako bi se srušila nova vlast izabrana od strane hrvatskih državljana u svibnju 1991. godine. S obzirom da je bila tek država u nastajanju, a međunarodna zajednica nije bila sklona raspadu Jugoslavije, težak je bio put pred obranom suverenosti, a uz sve nedaće Hrvatska je razoružana i morale su se što prije stvoriti obrambene snage koje će moći parirati agresoru i boriti se za svoje mjesto u međunarodnoj zajednici i međunarodnim odnosima. Tako je Hrvatska u rat ušla s oformljenom vojskom iz policijskih redova i prije svega redova hrvatskih dobrovoljaca koji su se samostalno prijavili za obranu svoje zemlje.

Znajući važnost Jadrana, Jugoslavenska ratna mornarica provodila je niz pomorskih blokada i raketiranja gradova i naselja na hrvatskoj strani Jadrana 1991. godine imajući na umu kako je to izravan način da se Hrvatska odcijepi od ostatka svijeta.¹ Pokušaj blokiranja i narušavanja života doživio je i najveći grad Dalmacije, Split kojeg je Jugoslavenska ratna mornarica u jutro 15. studenog 1991. godine napala s mora ratnim brodom simboličnog imena, razaračem „Split“, a potom i zraka. U ovom radu prikazat će se stanje Hrvatske od prvih višestranačkih izbora do početka oružanog sukoba s osvrtnom na grad Split koji je demonstracijama pokazao kako je protiv okupacije kao i prikaz agresorske mornarice na hrvatskom području tijekom desanta i pomorskih blokada te nastajanje i djelovanje Hrvatske ratne mornarice kao odgovor na jugoslavensku. Poseban dio rada obuhvaća period kada je razbijena treća pomorska blokada u sklopu koje je napadnut grad Split. Razbijanje pomorske blokade bila je ujedno i prva bitka između zaraćenih mornarica u kojoj se tek ustrojena Hrvatska ratna mornarica iskazala pred nadmoćnijim neprijateljem, oštetivši nekoliko ratnih brodova, oborivši dva aviona i tako obranila najveći grad na hrvatskom dijelu Jadrana i otoke od pada u tuđinske ruke i uspostavila slobodu i mirnu plovidbu Jadranskim morem na samom početku oružanog sukoba.

¹ RADIVOJEVIĆ, Gradimir, *Nepokoreni Jadran : 1991/92. : (kronika jednog bezumlja)*, Rijeka 1993., str.27.

2. SITUACIJA U HRVATSKOJ 1990.-1991.

Balkansko područje, poznato pod nazivom „Bure baruta“ svoj nadimak je upravo i steklo zbog nemirnog područja gdje se križaju interesi istoka i zapada. Godina 1990. najavila je demokratske promjene kao i dolazak Hrvatske demokratske zajednice pod vodstvom Franje Tuđmana na vlast. Srpska propaganda je očekivano, loše prihvatila činjenicu da su u Hrvatskoj krenuli demokratski procesi. Kao posljedica toga krenulo je predstavljanje Hrvatske i cijelog hrvatskog naroda kao proustaške i fašističke države.² Osim takvog prikazivanja Hrvatske svijetu, došlo je i do protesta i demonstracija u kojima se pozivalo na smrt Franji Tuđmanu. Sve demonstracije i prikazivanje novonastale Hrvatske kao zločinačke države koristilo se kako bi se mogla opravdati skorašnja događanja u državi, odnosno agresija i početak rata.³

Početak krize vidljiv je bio na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije održanom u Beogradu, kada su isti napustile hrvatska i slovenska delegacija zbog agitatorskog ponašanja od strane većinskog dijela zastupnika, prosrpskih zastupnika. Nesuglasice su krenule kada je vođa srbijanske strane, Slobodan Milošević pokušao nametnuti svoju zamisao da država postane centralizirana i unitarna. Očekivano, strane koje su napustile kongresu su odbile ovaj prijedlog te je vidljivo bilo kako je raspad druge Jugoslavije neizbježan te da je sam proces raspada i započeo.⁴

2.1. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj i proglašenje neovisnosti

Legalizacija višestranačkih izbora na snagu je stupila 15. veljače 1990. godine te su ispisani izbori za tri vijeća koja čine Sabor SR Hrvatske, a to su Vijeće općina, Društveno-političko vijeće i Vijeće udruženog rada. Prvi krug izbora održao se 22. i 23. travnja 1990. godine dok je drugi održan dva tjedna poslije, 6. svibnja. U oba kruga izbora većinu je dobila Hrvatska demokratska zajednica te je u Sabor pristupila sa 205 zastupnika.⁵ Srpska manjina u Hrvatskoj nakon izbora krenula je s propagandom kako će ovi izbori samo izazvati krizu i neredu što će poslužiti stvaranju kriznog stanja. Kao odgovor na rezultate izbora, vojne vlasti SFRJ oduzimaju oružje hrvatskoj Teritorijalnoj obrani što je Hrvatsku dovelo u izuzetno težak položaj jer neće imati sredstva za obranu ukoliko dođe do agresije. Shvativši ozbiljnost

² DOMAZET-LOŠO, Davor, *Hrvatski Domovinski rat : 1991.-1995.: strateški pogled*, Matica Hrvatska, Sinj, 2010. str. 114.

³ Isto

⁴ LUCIĆ, Josip (gl.ur), *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauci*, Zagreb, 2011., str. 9.

⁵ MARIJAN, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb 2016. str. 19.

situacije, Franjo Tuđman odlučuje osnovati Zbor narodne garde (ZNG) koji će štiti Republiku Hrvatsku i njen teritorij. Nakon što je formirana nova vlast u Hrvatskoj na čelu s HDZ-om, 30. svibnja konstituiran je višestranački Sabor, a u srpnju je iz naziva republike uklonjen pridjev „socijalistička“ republika. Novi Ustav donesen je u prosincu 1990. godine koji je Hrvatsku definirao kao „*Nacionalnu državu pripadnika onih naroda i manjina koji su njeni državljani : Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN i zemljama slobodnog svijeta.*“⁶ Također, ovim Ustavom ozakonjeno je kako je suverenitet Republike Hrvatske neotuđiv i da saveze s drugim državama sklapa zadržavajući svoju suverenost. Što se tiče Jugoslavije, člankom 140. odlučeno je kako Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor Republike Hrvatske ne odluči suprotno što je jasno dalo do znanja o ozbiljnosti hrvatske vlasti o samostalnosti.⁷

Predsjednik Tuđman i hrvatsko vrhovništvo na sjednici Vrhovnog državnog vijeća 25. travnja 1991. godine usvojili su odluku o raspisivanju referendumu kojim će hrvatsko stanovništvo odlučiti o neovisnosti. Građani Republike Hrvatske 19. svibnja 1991. godine referendumom su donijeli odluku da Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji, ali jamči sva prava ostalim nacionalnostima spomenutim u Ustavu iz prosinca 1990. Temeljem referenduma, Sabor 25. lipnja 1991. godine pokreće postupak razdruživanja od Jugoslavije.⁸

2.2. Početak sukoba

Neposredno nakon izbora i oduzimanja oružja hrvatskoj Teritorijalnoj obrani, došlo je do pojave naoružanih građana srpske nacionalnosti na području Like i Dalmacije što je potaklo i Ministarstvo unutarnjih poslova Hrvatske da iz pričuvnih sastava policije preuzme oružje. Takav događaj bio je povod srpskim ekstremistima da započnu takozvanu „Balvan revoluciju“ 17. kolovoza 1990. godine na kninskom području. Cilj revolucije bio je da se dijelovi hrvatskog teritorija pripoje Srbiji, a nakon kninskog područja revolucija se proširila na Banovinu i one dijelove Hrvatske u kojem je srpsko stanovništvo bilo većinsko. Pokušaj hrvatske policije da uspostavi mir na pobunjenom području prekinula je upravo Jugoslavenska narodna armija, a 21. prosinca 1990. godine dan prije donošenja Ustava u kojem se Hrvatska navodi kao jedinstvena i nedjeljiva, osnovana je „Srpska autonomna

⁶ Isto, str. 20

⁷ Isto

⁸ DOMAZET-LOŠO, Davor, *Hrvatski Domovinski rat* str. 144.

oblast Krajine“ s Kninom kao glavnim gradom koja će se ukoliko dođe do osamostaljenja Hrvatske pripojiti Srbiji zbog većinskog srpskog stanovništva. I prelaskom u 1991. godinu revolucija se nastavlja, a već 4. siječnja vodstvo „SAO Krajine“ odlučuje kako na tom području prestaju ovlasti hrvatske vlade i policije. U daljnjim mjesecima 1991. godine sukob je postajao sve veći, 2. ožujka u Pakracu dogodio se prvi oružani sukob srpskih pobunjenika i hrvatske policije, a na Uskrs 31. ožujka, na Plitvicama, Domovinski rat uzeo je prvu žrtvu, policajca Josipa Jovića. Nesretni događaji i pobune naveli su hrvatsku vlast da započne sa formiranjem jedinica obrane kako bi održali teritorijalno jedinstvo i toliko željenu neovisnost Hrvatske za koju će se službeno boriti od ljeta 1991. godine do potpisivanja Daytonskog sporazuma u kasnoj jeseni 1995.godine.⁹

2.3. Splitsko područje

Grad Split, drugi najveći grad Republike Hrvatske i središte Dalmacije izravni susret s Domovinskim ratom imao je u prvoj ratnoj godini. Zbog zavidnog položaja na obali Jadrana i velikog broja vojarni Jugoslavenske narodne armije bio je meta agresora, ali kao i u cijeloj Hrvatskoj tako i u Splitu dolaskom agresorske vojske počinje se buditi otpor među stanovništvom i vojskom kako bi svoj grad obranili i učinili ga slobodnim.

2.3.1 Osnivanje 4. brigade ZNG-a

Demokratski uspostavljena vlast donijela je odluku kojom je Mladen Bujas imenovan sekretarom za obranu općine Split, dok je 3. listopada 1990. godine Ivo Jelić postao komandantom Štaba teritorijalne obrane općine Split kojoj su pripale i općine Kaštela i Solin. Uskoro su odabrani i glavni suradnici spomenutom dvojcu, a to su bili Jakov Miletić i Mirko Šundov čime su počele pripreme za obranu Splita i cijele Dalmacije. Započela je nabava oružja i opreme, kao i praćenje časnika JNA i njihovih aktivnosti. Početkom 1991. godine već se radilo na uspostavi telekomunikacije Splita s ostatkom Dalmacije kao i pripremama za uspostavu Zbora narodne garde. U travnju iste godine sekretari za obranu Dalmacije su se počeli tajno sastajati u svrhu stvaranja postrojbi ZNG-a. Posljednji sastanak bio je u vili „Dalmacija“ 28. travnja kada je general Tomislav Biondić predložio plan o stvaranju postrojbi ZNG-a na području Dalmacije. Plan je bilo ustrojiti profesionalnu brigadu s pet pričuvnih brigada. Tako je osnovana profesionalna 4. brigada Zbora narodne garde sa sjedištem u Splitu kojoj su u sastavu bile satnije Split, Dubrovnik, Imotski, Šibenik i Zadar.

⁹ LUCIĆ, Josip (gl.ur), *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauzi*, str. 10.-17.

Kao zapovjednik 4. brigade ZNG-a postavljen je Ivo Jelić s ukupno trinaest sekretara s područja Dalmacije.¹⁰

2.3.2 Brodosplit

Na području grada Splita u predratnom i ratnom razdoblju svakako je važan faktor bio Brodosplit. U svojoj proizvodnji, Brodosplit se mogao pohvaliti gradnjom raznih podmornica i ratnih brodova, stoga je odmah nakon početka oružanog sukoba odlučeno kako se mora organizirati grupa naoružanih dobrovoljaca koja će čuvati sve ulaze u splitsko brodogradilište. Posebna razina opreznosti bila je upravo zbog toga što je brodogradilište bilo samo žicom odvojeno od ratne luke Lora koja je bila logistička baza Jugoslavenske narodne armije. Tako je formirana naoružana skupina „BIS“ sa zadaćom blokiranja logističke baze i sprječavanja bilo kakvog mogućeg napada iz Lore prema gradu. Također veliku podršku u početnoj fazi razvijanja dobili su od Nezavisnog sindikata koji je i bio pokretač splitskog prosvjeda ispred zgrade Banovine uoči blagdana svetog Duje.¹¹

Uskoro je sve spremnije išla priprema oružane grupe, te je u siječnju 1991. godine od ljudstva iz Brodosplita stvoren *II. pričuvni bataljun policije* koji će u lipnju biti prvi bataljun u sastavu 114.br Hrvatske vojske. Kao prvi zapovjednik 1. bataljuna izabran je Stipe Bilokapić, a za načelnika stožera Josip Tešija. Ovaj bataljun bio je poznat pod nazivom „Škverski bataljun“ u kojeg su uskoro pristupili i radnici Brodomerkura, Dalme, Jugoplastike, Pošte, Prometa i mnogih drugih splitskih tvrtki, koje su također sve sudjelovale u spomenutom prosvjedu. Rujan 1991. donio je Škverskom bataljunu prvi odlazak na bojište, točnije na obronke planine Svilaje, te poslije toga prelazak na Južno bojište. Brojnost hrvatskih postrojbi kao i broj branitelja s pojačavanjem agresije na Hrvatsku rastu, tako je Brodosplit u redovima Hrvatske vojske imao 3200 svojih djelatnika te 600 dragovoljaca, a 1992. godine snage škverana poslužile su kao temelj stvaranja 158. brigade Hrvatske vojske. Svojim doprinosom, škverani su uvelike pomogli u obrani Hrvatske i grada Splita kao i sam prostor Brodosplita u kojem je za brigadu organiziran prostor za boravak, rad, ishranu i cijelu mobilizacijsku i drugu dokumentaciju.¹²

2.3.3 Prosvjedi u Splitu

Nakon što je prva dalmatinska brigada ustrojena u travnju 1991. godine, splitsko područje aktiviralo se i započelo je s pobunama protiv okupatora. Umjesto za pripreme

¹⁰ Isto, str 27.-28.

¹¹ ŠIMAC, Petar, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split, 2001., str 167.-168.

¹² Isto, str. 169.-170.

slavlja zaštitnika svoga grada, Splićani su se 6. svibnja 1991. godine pobunili zbog sudjelovanja Jugoslavenske narodne armije u okupaciji Kijeva i blokadi opskrbe bolnice u Vrlici. Prosvjed je održan ispred Banovine, zgrade u kojoj je bila smještena Komanda vojnopomorske oblasti.¹³ Na prosvjed je pozvao Jure Šundov, predsjednik sindikata „Brodosplit“ na koji su se odazvali radnici splitskih gradskih poduzeća poput „Jugoplastike“, „Brodospilita“ i drugi. Okupljeni prosvjednici zahtijevali su da se Kijevo deblokira i da se na zgradu komande postavi hrvatska zastava. Iako je prosvjed trebao biti miran, općenito stanje u državi kao i sam razlog prosvjeda doveli su do eskalacije. Osim ispred zgrade Banovine, prosvjednici su blokirali više dijelova grada i izlaz iz Ratne luke Lora. Prosvjednike je ispred zgrade Banovine dočekaao kordon redarstvenika koji su načinili štit kako bi se onemogućio pristup zgradi. Međutim kada je kordon probijen došlo je do kaosa te se jedan od prosvjednika popeo na oklopni transporter, a došlo je i do pucnjave. Pri pucnjavi život je izgubio makedonski vojnik koji je bio pripadnik JNA, Saša Gešovski dok je ozlijeđeno bilo dvoje ljudi. Iako je prosvjed doveo do eskalacije i sam predsjednik Tuđman je zatražio smirivanje situacije jer je više koristila agresoru nego hrvatskom narodu, ovim prosvjedom se pokazalo kako se otpor u Dalmaciji budi i kako su Splićani i Dalmacija iskaz hrvatskog naroda i kako neće ostati mirni dok im okupator oduzima zemlju i grad.¹⁴

¹³ <https://braniteljski.hr/masovne-demonstracije-u-splitu-1991-godine/>

¹⁴ŠIMAC, Petar, *Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split, 2001., str 169.

3. JUGOSLAVENSKA NARODNA ARMIJA I AGRESIJA NA HRVATSKU

Krajem 1986. godine počele su se događati promjene unutar Jugoslavenske narodne armije. Krenulo je s preustrojem JNA iz oružane sile narodnosti SFRJ u srpsku imperijalnu oružanu silu kada je ukinuta podjela na sedam armijskih, republičkih oblasti. Još od 1986. godine JNA je trenirana po fazama za tzv. oslobađanje Hrvatske, odnosno ukoliko dođe do napada NATO saveza i okupacije jugoslavenskog teritorija do granica Srbije, jugoslavenska vojska je bila dužna učiniti protuudar za oslobađanje. Tako je početkom 1990. godine tadašnji sekretar za Narodnu oblast Veljko Kadrijević izdao zapovijed da se cijelo naoružanje Teritorijalne obrane, organizacije koja je jedina bila na razini svih republika Jugoslavije, stavi pod nadzor vojarni JNA.¹⁵

U memorandumu Srpske akademije znanosti i umjetnosti 1986. godine su iznesene glavne točke srpskog nacionalističkog programa. Ovaj program naglašavao je kako je srpski narod i njihov položaj izvan Srbije ugrožen te se slijedom toga traži preustroj kako bi se svi Srbi ujedinili u jednoj državi. Nakon podržavanja od strane Jugoslavenske narodne armije podrška je dobivena i od Jugoslavenske ratne mornarice kao i ratnog zrakoplovstva koji su svoje snage podržali blokadom zračnog i morskog prostora Hrvatske.¹⁶

3.1. Jugoslavenska ratna mornarica

Jugoslavenska ratna mornarica bila je organizirana u okviru Vojnopomorske oblasti kojoj je svrha bila obrana jugoslavenskog teritorija od agresije s mora kao i provođenje oružanih borbi na Jadranu. Zadaća vojnopomorskih snaga bila je borba na Jadranskom pomorskom vojištu, a činile su ih pomorske snage, obalske snage i avijacija JRM-a. Sve ove snage kao zadatak su imale djelovanje na moru, pod morem, udare po kopnu te napadačka bojna djelovanja na otvorenom i dijelu teritorijalnog mora, otocima i obali.¹⁷

Jugoslavenska ratna mornarica u blokadi Jadrana ima je dva cilja. Prvi cilj svakako je bio nanijeti gospodarske štete čime bi se onemogućilo stvaranje hrvatske države, dok je drugi

¹⁵ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, Korčula 2007. str. 21.

¹⁶ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom rat*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007., str. 60.

¹⁷ Isto, str. 64.

cilj bio vršiti pritisak na lokalno otočno kao i obalno stanovništvo i time ga okrenuti od hrvatske vlasti.¹⁸

Jugoslavenska ratna mornarica tijekom 1991. godine provodila je brojne pomorske blokade na hrvatskom dijelu Jadrana. S obzirom kako je tada u tijeku bila kriza u Jugoslaviji, odnosno u Hrvatskoj, hrvatske snage su u rujnu 1991. godine započele s bitkama za vojarne duž jadranske obale. Nije dugo trebalo da se proglašava prva pomorska blokada, točnije 17. rujna kada službeno započinje upotreba ratnih brodova Jugoslavenske ratne mornarice protiv hrvatskih luka i otoka.¹⁹

3.1.1. Desanti

Prije samih pomorskih blokadi, JRM je vršila pomorske desante na dalmatinskim otocima i obali. Prvi takvi desant dogodio se 6. kolovoza 1991. godine na otoku Šolti. Svi pristupi otoku bili su blokirani. Na otok su tada iskrcani vojni kamioni kao i vojna tehnika te je odmah po dolasku vojske na otok presječena telefonska veza, a putem radio signala objavljena pomorska blokada otoka Šolte. Pukovnik Boro Poznanović, zapovjednik desanta objasnio je kako je desant izvršen jer u vojarni gdje je bila topnička baza na Maračina ratu nestalo oružje za čiji pronalazak je bila zadužena vojska. Iako je agresorska vojska uvjerenja kako lokalno stanovništvo nema veze s nestankom oružja, sljedećeg jutra ratni brodovi su zaustavili prvi trajekt iz Splita. Kako je bilo ljeto, osim domaćeg stanovništva na otoku su bili brojni turisti koje je ovaj desant izuzetno uznemirio, a neki od pridošlih vojnika lokalnom stanovništvu su rekli kako došli na otok kako bi ga obranili od Talijana. Nakon toga i uz pomoć curenja dodatnih informacija vezanih za napad ispostavilo se kako je jedan od ciljeva ovog desanta bio preduhitriti NATO savez, odnosno talijansku vojsku od zauzimanja otoka. Vojska JRM-a s otoka se povukla dva dana nakon dolaska u 12 sati. Naglim dolaskom uslijedio je i nagli odlazak, a otok je ostao u čudu od ovog neočekivanog napada. Šoltom nakon odlaska još nije bilo ustrojenih vojnih snaga, tek dva policajca koja su svaki dan prevođena u Split. Jedina promjena koja se nakon ovog desanta dogodila bila je ta da je zapovjednik vojnog garnizona Marinča rat zamijenjen te je uskoro došao pod kontrolu hrvatskih snaga.²⁰

Najveća koncentracija brodova JRM-a nalazila se u ratnoj luci Lora, a skladište Brižine u svetom Kaju u industrijskoj zoni Kaštel Sućurca služilo je kao skladište goriva za

¹⁸ SERETINEK, Željko, Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991., str. 23.

¹⁹ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str.76.

²⁰BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*,Split, 2012., str. 41.-42.

ratnu luku Lora. Nerijetko se događalo da časnici JNA i JRM napuštaju službu, što se dogodilo u rujnu 1991.godine kada je službu napustilo oko dvadeset mlađih časnika, a skladište u svetom Kaju privremeno preuzeo MUP i Zbor narodne garde. S obzirom da je ovo skladište bilo od velike važnosti JRM je izdala zapovijed kako se skladište mora vratiti pod nadzor. Vojnopomorska oblast preko postaje Radio Splita odmah je izdala prijetnju admiralu Letici da će skladište, ukoliko ga vojnici Zbora narodne garde ne napuste dignuti u zrak bez razmišljanja o mogućim posljedicama. Snage JNA iskrcavanje u skladište goriva izvršile su tijekom 16. rujna, a u akciji su sudjelovale udružene snage Jugoslavenske ratne mornarice koju su činile zrakoplovstvo, ratna mornarica i kopnena vojska. Akcija je započela u zoru kada je torpedni čamac – 215 došao pred gat skladišta, ali s neuspješnim vezanjem sve do 11 sati. Također kao osiguranje prvom torpednom čamcu pridružio se i drugi torpedni čamac – 213 dok je raketna topovnjača 405 patrolirala između Barbarinca i Lore. Dok je desantno jurišni čamac-632 na obalu iskrao 24 vojnika, hrvatske snage su se bile povukle zbog prethodne najave o dizanju skladišta u zrak. Predvečer istoga dana cijeli prostor vojarne Brižine bio je zauzet, ali pucnjava je postajala sve jača kada su pripadnici MUP-a i ZNG-a uzvratili na paljbu iz skladišta. U splitsku vojnu bolnicu tijekom desanta zaprimljen je jedan pripadnik JNA i kapetan fregate Danilo Zjačić koji je u bolnici i preminuo. Brodovi su se sljedećeg jutra povukli iz Kaštelanskog zaljeva, a desant na skladište u svetom Kaju je propao. Osim što nisu uspjeli zauzeti skladište i vojarnu, leđa agresoru su okrenuli i narod i društveno političke zajednica, također se i pokazalo kako ratna djelovanja na Jadranu neće biti tako lako i brzo provediva.²¹

Nekoliko dana poslije propalog desanta na vojnu bazu Brižine, 20. rujna 1991. godine izveden je desant na otok Korčulu. Cilj ovog napada je bio isprazniti skladište podvodnih mina i zaštititi opremu od hrvatskih snaga kao i uništenje ostale tehnike. Ovaj napad prošao je bez odgovora hrvatske strane jer su tada na otoku Korčuli tek tekli pregovori za uspostavu domobranskih postrojbi. Desant na Privalu na otoku Korčuli odnio je vojarnu koju su pripadnici JNA i JRM uništili po naređenju, prekinuli vodne cjevovode kao i telefonske žice. Također ovo je bilo posljednje borbena djelovanje gdje nije pružen otpor, a osnovna zadaća Jugoslavenske ratne mornarice postale su pomorske blokade diljem Jadrana.²²

²¹ Isto, str. 44.

²² Isto, str. 44.-45.

3.2 Pomorske blokade

U svrhu potpunog nadzora Jadranskog mora, brodovi jugoslavenske mornarice podijeli su se u taktičke grupe koje su bile raspodijeljene tako da pokriju cijelu hrvatsku obalu. Jaka borbena djelovanja Jugoslavenske ratne mornarice posebno vidljiva su bila u rujnu 1991. godine kada su se provodila vatrena djelovanja na energetske i vodene infrastrukture diljem obale. Cilj borbenih djelovanja koje su provodile već spomenute taktičke grupe kao i 97. avio-brigada, je bio stavljanje obalnih i pomorskih komunikacija pod potpuni nadzor. Nadzor pomorskog prometa izvođen je pomorskim blokadama koje su 1991. godine provođene na Jadranu tri puta. Prva pomorska blokada izvršena je u periodu od 17. do 23. rujna, druga od 3. do 11. listopada, te treća i posljednja u periodu od 8. studenog do 3. prosinca.²³

Zanimljiva činjenica je bila ta što je neposredno prije prve pomorske blokade i doba kada su diljem Hrvatske bila otvorena bojišta, 1. rujna 1991. godine potpisan sporazum u Beogradu o prekidu vatre. Sporazum je potpisan i napravljen prema zahtjevima Europske zajednice, ali nije bio dugog vijeka, već dva dana nakon potpisivanja otvorene su i nove i stare bojišnice, a Jugoslavenska ratna mornarica je napravila vlastiti preustroj na Taktičke grupe koje su bile rasprostranjene na cijelom Jadranu od Istre do Dubrovnika.²⁴

3.2.1. Prva pomorska blokada

Prva pomorska blokada započela je 17. rujna, njome je također i započelo korištenje ratnih brodova JRM protiv hrvatskih jadranskih luka i otoka. U jutro 17. rujna „Komanda Vojno-pomorskog sektora JNA za Boku Kotorsku“ zabranjuje plovidbu na užem području grada Dubrovnika, a trajekt „Ston“ koji se tada nazivao „Partizan“ nije uspio s isplovljavanjem na redovnoj liniji iz Dubrovnika u Split i Korčulu. Osim zabrane u Dubrovniku, blokirana je i cijela splitska luka s akvatorijem, a JRM je u luku Loru dovela crnogorske rezerviste koji su je trebali osigurati od mogućeg napada ZNG-a. Na području ratne luke Lora i Brodosplita, rezervisti su zauzeli svoj borbeni položaj i krenuli s provokacijama i pucnjavi prema škveru.²⁵ Splitska luka, najveća trajektna i putnička luka Jadrana bila je blokirana Taktičkom Grupom „Kaštela“ koja je za zadaću imala sprječavanje bilo kakvog teretnog i putničkog prometa iz splitske luke i njenu izolaciju od otoka i ostatka

²³ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str.75

²⁴ Isto, str. 77.

²⁵ Isto, str. 76.

svijeta što je dovelo do potpune odsječenosti otoka od kopna i osnovnih potrepština.²⁶ Ratna luka Lora ubrzo je postala središnja logistička baza za flote stacionirane u Splitskom i Kaštelanskom kanalu, te je također dopremano ljudstvo, oprema i vojni transportni brodovi dok je u vojarni Dračevac bili stacioniran bataljun vojne policije. Osim blokiranja pomorskog prometa, često su blokirana teretna vozila na Jadranskoj magistrali u strahu od prijevoza vojne opreme. Također ometani su radijski i televizijski signali kako lokalno stanovništvo ne bi imalo potrebne informacije o događanjima u Hrvatskoj. Također akcija „Zelena tabla-Male Bare“ navela je JRM na pojačavanje pomorske blokade te su započeti bezuspješni topnički udari po Pločama i oslobođenim lukama. Veliki pad u pomorskoj blokadi JRM-a dogodio se u noći 22. rujna kada je trajekt „Ilirija“ iako je na snazi bila pomorska blokada uspio prevesti evakuirane izbjeglice iz Gospića u Karlobagu u luku Rab. Prva pomorska blokada službeno je završila 23. rujna 1991. godine kada je „Služba za informiranje VPO“ splitskoj Lučkoj kapetaniji prenijela poruku da s navedenim datumom završava pomorska blokada i da brodovi imaju slobodan pristup plovidbi. U posjed HRM-a tada je došla vojarna Žrnovnica što je bilo od velike važnosti jer je preko nje išao cijeli telefonski promet prema Beogradu. Hrvatska ratna mornarica imala je pristup prisluškivanja radio veze kao i veze između JRM brodova na Jadranu. Također, JRM u velikom broju napuštaju Hrvati, što je bio dobar izvor informacija za HRM. Svakako u prvoj pomorskoj blokadi je najviše pretrpjela pomorska privreda. Trgovački brodovi nisu mogli ploviti, a svaki trgovački brod sa stranom zastavom napustio je luke koje su gubile teret dok su lučki radnici ostajali bez posla. Iako je blokadom JRM usporila promet i uzrokovala velike štete hrvatskoj plovidbi, HRM je dobila na vremenu da se koliko je moguće približi borbenoj razini i snazi JRM-a.²⁷

3.2.2. Druga pomorska blokada

Iako je 23. rujna prva pomorska blokada službeno prestala, već sljedeći dan Hrvatska ratna mornarica je dobila svoju prvu žrtvu. Na Kašjunima, splitskoj plaži, granata je usmrtila pripadnika HRM-a Josipa Vranića. Također u noći s 24. na 25. rujna HRM izvršila miniranje ratne luke Lora čime je izolirala samu luku Loru kao i luku Divulje u kojima je čuvano oružje. Svi ovi događaji dali su naslutiti kako će doći do nove pomorske blokade što se 3. listopada i dogodilo. Komanda 9. VPS-a Kumbor proglasila je uvođenje druge pomorske blokade zbog nepoštivanja Republike Hrvatske postignutih sporazuma o prekidu vatre te zbog oružanih napada na vojne objekte, jedinice kao i ustanove Jugoslavenske narodne

²⁶ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 48.-49.

²⁷ Isto, str. 53.

armije. Iako je službeno proglašena 3. listopada, na dubrovačkom području blokada je započela još 30. rujna kada je Komanda VPS-a Boka prenijela obavijest o blokadi šireg rajona Dubrovnika uz posebnu obavijest da će se ukoliko dođe do kršenja zapovijedi o blokadi postupati po pravilima borbene bez prethodnog upozorenja.²⁸

Objave koje su se odnosile na pomorsku blokadu dopustile su prometovanje trajektima na nekim trajektnim linijama. Dakako da su te trajektne linije služile JNA, jedna od njih je bila i ona koja je išla prema Lastovu i Visu. Također dozvoljena je bila plovidba između Cresa i obale, a svi trajekti koji su putovali prema Dubrovniku imali su obvezu uplovljavanja u zaljev u Boki Kotorskoj, točnije u luku Zeleniku. Na splitskom području vladala je potpuna blokada osim za strane brodove kojima je bilo dopušteno isplovljavanje, kao i trajektu „Balkanija“ koji je plovio za Rijeku, također bilo je i dopušteno pristajanje trajekata u luku Vis i Bartol Kašić koji su uplovljavali s Lastova i Visa.²⁹

Osim pomorske blokade, od velike važnosti je bilo da se zaustavi i promet diljem cijele jadranske obale. Isti dan kada je proglašena druga pomorska blokada, zrakoplovne snage JNA bombardirale su Paški most kako bi se Dalmacija u potpunosti odsjekla od ostatka Hrvatske znajući kako HV još uvijek nema sredstava za suprotstaviti se. NA sreću pokušaj bombardiranja Paškog mosta bio je neuspješan.³⁰

Iako je JNA objavila kako je već i navedeno da je nekim trajektnim linijama plovidba dozvoljena, nerijetko su zapovjednici Taktičkih grupa na vlastitu inicijativu zaustavljali promet. Sve više je opravdano rastao strah da će doći do nereda uzrokovanih samovoljom vojske i jugoslavenske mornarice. Zrakoplovstvo JNA 6. listopada je započelo s napadom na trajekte, a istog dana je i Krizni štab „Jadrolinije“ izvijestio kako je trajekt koji je spajao luku Jablanac i Mišnjak neuspješno raketiran. Osim spomenutog trajekta Rapske plovidbe raketirani su bili i trajekti „Kačjak“ i „Sveti Juraj“ također bez većih oštećenja. Istog dana napadnute su i luka Prizna na koju je palo više desetaka raketa kao i luka Zadar i Preko koje su imale i ljudske žrtve. Napad na luku Zadar ugasio je život zapovjedniku Vinku Alibašiću s broda Lara, dok je u luci Preko za vrijeme zamračenja život izgubio strojovođa Božidar Milić.³¹

U drugoj pomorskoj blokadi najviše je pretrpio grad Dubrovnik, u kojem je blokada i započela. Osim što je grad bio pod opsadom, lokalno stanovništvo bilo je uskraćeno od

²⁸ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str. 82

²⁹ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str. 56.

³⁰ Isto

³¹ Isto, str. 59.

potrepština, posebice lijekova i hrane. Pripadnici Hrvatske ratne mornarice uspjeli su donekle građanima osigurati osnovne potrepštine gliserima i manjim brodovima. Nakon molbe iz Dubrovnika, 13. listopada druga pomorska blokada i službeno prestaje, dok je zadarska luka deblokirana još 10. listopada. Isti dan nakon pregovora HRM-a i Vojnopomorske oblasti, brodovi Jugoslavenske ratne mornarice napuštaju i splitski akvatorij te je dijelom deblokiran i riječki zaljev.³²

Iako je druga pomorska blokada ponovno nanijela štetu hrvatskom gospodarstvu, dogodile su se promjene na području Hrvatske ratne mornarice. Obrana otoka postala je izuzetno jača jer su utemeljene domobranske postrojbe kao i postrojbe mornaričkog pješništva, te su osvojeni topnički položaji koji su bili od velike važnosti za obranu otoka.³³

3.2.3 Treća pomorska blokada

Iako je bilo slobodnog razdoblja između blokada, brodovi JRM-a ostajali su u na svojim položajima, a sve zbog prebacivanja opreme i svega što se dotada nije stiglo prebaciti plovnom putem. Treća pomorska blokada ujedno posljednja i najduža pomorska blokada na Jadranu započela je 8. studenog 1991. godine. Kao i kod druge pomorske blokade i treća je započela na dubrovačkom području kada je uvečer 7. studenog zabranjena plovidba na tom području. Zabrana plovidbe već sljedećeg jutra se odnosila na sve luke Jadrana. U lokalnom tisku Slobodna Dalmacija 8. studenog je objavljeno službeno priopćenje kako se blokada uspostavlja zbog toga što vlasti Republike Hrvatske i njene oružane snage nisu deblokirale kasarne u primorskim garnizonima te da nisu omogućeni vojnim umirovljenicima JNA osnovni uvjeti za život koji su bili dogovoreni Haškim sporazumom.³⁴

Iako je treća pomorska blokada službeno započela 8. studenog, već 17. listopada jugoslavenski brodovi kraj otoka Mljeta zaustavljaju brod „Slaviju“ i šalju je natrag u korčulansku luku odakle je krenula. Blokada je ponovno najviše potresla Dubrovnik za kojeg je kako ne bi ostao opet izoliran osnovan humanitarni konvoj „Libertas“, no odmah po odlasku konvoja grad je ostao bez osnovnih potrepština, posebice kruha te je nekoliko dana poslije službeno započela treća pomorska blokada.³⁵

Na dan uvođenja blokade, osim blokade pomorskog prometa ponovno je namjera bila blokirati i cestovni promet između Dalmacije i sjevere napadom na Paški most koji je već bio opasan za prijevoz, a preko njega je trebala doći opskrba za Dalmaciju. Sljedećeg dana

³² BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str. 87

³³ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str. 60.

³⁴ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 28.

³⁵ Isto

zrakoplovstvo JNA uspjelo je raketirati dva trajekta koja su bila pogođena i oštećena. Srednjodalmatinsko područje svakako je bilo najaktivnije kada su u pitanju pomorske blokade. Taktička grupa „Kaštela“ koja je operirala na tom području nije imala milosti te bi se na svaki sumnjivi pokret zapucalo. Bez najave, JRM je odlučila 10. studenog napasti talijanski brod „Europa 92“ koji je prevezio cement iz Splita u Italiju, ali napad je završen bez posljedica. Od tog događaja pucnjava u Splitskom kanalu nije bila rijetkost, a zbog mogućih pojava hrvatskih topova, jugoslavenske snage pucale su po otocima Šolti i Braču. Nesretna sudbina zatekla je 12. studenog malteški brod „Euro River“ koji je potonuo zbog prodora vode uzrokovanog od strane paljbe s brodova jugoslavenske mornarice. Posebno iznenađujuće je bilo to što je Tanjug izvijestio kako je za potonuće kriva hrvatska vojska jer je paljba izvedena iz helikoptera kojima su upravljali hrvatski borci, no hrvatska vojska tada još u svom posjedu nije imala helikoptere koji su bili sposobni izdržati naprave za lansiranje, a i sam kormilar potonulog broda izjavio je kako je JRM tada ometala i druge strane brodove i kako ih je više vraćeno u međunarodne vode.³⁶

JNA je svakako podbacila kada je zabranila isplavljanje sovjetskom brodu „SIA“ koji je prenosio humanitarnu pomoć za Etiopiju. Sve međunarodne organizacije uzaludno su molile mornaricu da pusti brod i upravo zbog straha da će hrvatska vlast ometati zbog ovog događaja izvlačenje tehnike JNA u Rijeci, 11. studenog riječka luka biva deblokirana. Također nakon što je nekoliko dana bio potpuno izoliran od ostatka Hrvatske, u Dubrovnik s lijekovima i kao spas za ranjene i trudnice uplovljava brod „Slavija“ koji biva upućen za Pulu.

Tijekom treće pomorske blokade u periodu od 14. do 16. studenog vodila se bitka između Hrvatske i Jugoslavenske ratne mornarice na području srednje Dalmacije i grada Splita. O samoj bici i njenim posljedicama više će se pisati u narednim poglavljima ovog rada. Treća pomorska blokada Jadrana službeno je završila 3. prosinca 1991. godine. Prekid su uzrokovali pregovori Vojnopomorske oblasti i predstavnika vlade Hrvatske. Snage HRM su morale ukloniti preostale mine postavljene na području Kaštelanskog zaljeva i time ponovno otvoriti prilazi ratnoj luci Lori i Divuljama koje su time bile izolirane. Iako je službeno blokada prestala, još uvijek pod opsadom bio je Dubrovnik koji je uvijek kroz ove tri blokade najgore prolazio. Grad je ostao pod blokadom sve do svibnja 1992. godine kada su kopnene snage Hrvatske protivničku vojsku protjerala do dubrovačkog zaleđa.³⁷

³⁶ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str., 63.

³⁷ Isto, str. 66.

4. NASTANAK I RAZVOJ HRVATSKE RATNE MORNARICE

Vojno-političke akcije na prostoru Jugoslavije sve su više jačale 1990. godine kada dolazi do postepene demokratizacije društva i raspadanjem jugoslavenskog sustava. Savezni sekretarijat za narodnu obranu priopćio je 24. siječnja 1991. godine ukoliko Hrvatska ne raspusti sav mobilizirani oružani sustav, JNA će morat podići sve svoje borbene jedinice. Tada je general-potpukovnik Radovan Radinović donio plan kojim bi Jugoslavenska narodna armija razoružala Hrvatsku i osigurala opstanak jugoslavenske države. Također, po tom planu, Jugoslavenska ratna mornarica je trebala pod svoju kontrolu preuzeti otoke, obalu, otvoreno more kao i međuotočni prostor.³⁸

Vojnopomorska oblast Jugoslavenske narodne armije izdala je naređenje provođenja pomorskih blokada luka hrvatske obale kojima je cilj bio blokirati uplovljavanja kao i isplavljavanja stranih trgovačkih brodova, čime bi se Hrvatska izolirala s mora. U ovom razdoblju, život u Dalmaciji, posebno na otocima doveden je u izuzetno tešku situaciju. Djelovanjem JRM uvedena je pomorska blokada luka i otoka, luke su blokirane, komunikacijske veze s kopnom kao i gospodarska proizvodnja bivaju prekinute, a međuotočne rute su pod stalnim su nadzorom jugoslavenskih brodova. Već od rujna 1991. JRM je učinila jake napade na veće primorske gradove poput Šibenika, Zadra, Ploča i Dubrovnika, dok je srednji Jadran imao najveću koncentraciju pomorskih snaga JNA. Do rujna 1991. godine, hrvatska vlast je izbjegavala otvoreni sukob s JNA kako bi međunarodnoj zajednici dokazala da se zalaže za mirno rješavanje sukoba, ali i kako bi kupili na vremenu za jačanje hrvatskih vojnih snaga.³⁹

4.1. Ustroj i razvoj Hrvatske vojske

U samom početku formiranja svojih postrojbi, hrvatska vlast je oslonac imala u policiji. U travnju 1991. godine unutar Ministarstva unutarnjih poslova ustrojen je Zbor narodne garde koji je ima četiri djelatne brigade, što je bio temelj kasnije Hrvatske vojske. Tada je veliki broj dobrovoljca, iako bez vojnog iskustva pristupio policijskim i vojnim postrojbama Hrvatske s ciljem da se obrani Hrvatska. S obzirom da je još uvijek bila dio Socijalističke

³⁸ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str.11.

³⁹ JAKIR, Aleksandar, PERKOVIĆ PALOŠ, Andrijana, „Nastanak i razvoj Hrvatske ratne mornarice“, *Hrvatska-put prema teritorijalnoj cjelovitosti* (ur. SABOLOVIĆ, Marin), Split, 2018., str. 70.

Republike Jugoslavije, Hrvatska je morala unutar tih okvira sebi osigurati obrambene snage. Jedina oružana struktura koja je tada bila legalna bila je policija, slijedom toga u kolovozu 1990. godine oko tisuću mladih dobrovoljaca pristupilo je policijskoj akademiji kako bi se stavili na raspolaganje za obranu Hrvatske. Temeljni problem u organizaciji otpora predstavljao je nedostatak naoružavanja. Naime, načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ je donio zapovijed da se Teritorijalnoj obrani Hrvatske od 14. svibnja 1991. godine oduzme streljivo i oružje. Ova odluka bila je posljedica izbora u Hrvatskoj na kojima je pobjedu odnio Franjo Tuđman i HDZ.⁴⁰

4.2. Ustroj i razvoj Hrvatske Ratne Mornarice

Formiranje mornarice započelo je kasnije od kopnene postroje, ali na istim temeljima i preprekama. Naime, prve postrojbe su djelovale na vlastitu inicijativu u čijim redovima su bili dobrovoljci, bez formirane cjelovite vojske. Također, nerijetko su osnivane i otočke postrojbe na otocima Hvaru, Braču, Šolti i Mljetu, koje su kasnije postale sastavom HRM-a. U zapovjedništvu Zbora narodne garde, u kolovozu 1991. godine osnovan je Sektor ratne mornarice, koji je služio kao privremeno rješenje dok ne dođe do ustroja Zapovjedništva HRM.⁴¹

Utemeljenje Hrvatske ratne mornarice službeno se dogodilo 12. rujna 1991. godine kada je ukazom predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana admiral Sveto Letica imenovan njenim zapovjednikom. Zadaća admirala Letice bila je ustrojavanje mornarice kako bi započelo suprotstavljanje Jugoslavenskoj ratnoj mornarici kao i uspostava slobodne komunikacije morem. Ubrzo nakon službenog ustroja, osnovane su tri Ratne luke s ciljem njihova usklađivanja s djelovanjem s postrojbama HRM-a. Tako je 22. rujna 1991. godine ustrojena RL Ploče koja je bila odgovorna za južni Jadran, dva dana nakon 24. rujna osnovana je RL Šibenik za srednji Jadran te naposljetku, 15. listopada RL Pula koja je nadzirala sjeverni Jadran.⁴²

Admiral Sveto Letica aktivno se bavio pitanjem osnivanja HRM-a i prije samog imenovanja zapovjednikom. Prije samog imenovanja najavio je skoro formiranje Hrvatske ratne mornarice te pozvao kadrove mornaričke specijalnosti koji su pred napuštanjem JNA i

⁴⁰ RUNTIC, Davor, *Domovinski rat – rat prije rata*, Vinkovci – Šibenik, 2004., str. 230.

⁴¹ JAKIR, Aleksandar, PERKOVIĆ PALOŠ, Andrijana, „Nastanak i razvoj Hrvatske ratne mornarice“, *Hrvatska-put prema teritorijalnoj cjelovitosti* (ur. SABOLOVIĆ, Marin), str. 73.

⁴² Isto str. 74

JRM na pridruživanje postrojbama HRM-a.⁴³ JNA je tako napustio veliki broj oficira hrvatske nacionalnosti, a časnici 17. brigade torpednih čamaca na čelu s kapetanom Zdenkom Simčićem su se početkom 1991. godine stavili na raspolaganje Hrvatskoj, da bi u lipnju iste godine nakon napada JNA na Sloveniju postrojbu i napustili. Tijekom ljeta 1991. godine veliki broj ne samo Hrvata, već i Slovenaca, Albanaca i Makedonaca najavilo je napuštanje Jugoslavenske ratne mornarice. S vremena na vrijeme, Ratna luka Lora postala je najmnogoljudnija vojarna ratne mornarice te je započelo okupljanje hrvatskih kadrova zbog zajedničkog djelovanja na čelu s načelnikom Ureda za obranu grada Splita Mladenom Bujasom. Nakon ustroja ZNG-a, preko bivšeg visokog časnika vojne bezbjednosti Vlade Matulovića i Đure Hrženjaka stupljeno je u kontakt s pripadnicima bivše JRM, Stjepanom Bernardićem, Kuzmom Pecotićem i Antom Urličem. Oni su organizirali djelatnike hrvatske nacionalnosti u Lori te im prenosili poruke iz ZNG-a, ali svakako se pazilo da sve bude obavljeno u tajnosti zbog izraženog djelovanja Kontraobavještajne službe JNA i mogućih posljedica. Na samom početku ustroja, većina pripadnika Zapovjedništva nije imala svoje službene dužnosti i položaje, već su obavljali specijalnosti za koje se smatralo da su najstručniji i sposobni poput preuzimanja oružja, streljiva i vojne opreme.⁴⁴

Na početku ustroja, Hrvatska ratna mornarica suočavala se s dva problema. S obzirom da je osnovana kako bi se suprotstavila napadima Jugoslavenske ratne mornarice, njeno ustrojstvo se događalo paralelno s borbenim djelatnostima. Nadalje manjkalo je kako opreme tako i oružja i ratnih brodova pa su se branitelji nerijetko služili s trgovačkim i ribarskim brodovima. Prvotni i jedini na način da se dođe do oružja i potrebnih brodova bio je oduzimanje vojnih skladišta na obali. Veći broj oružja hrvatske snage su prikupile s noći 14. na 15. rujana 1991. godine kada je zauzeto vojno skladište u području Ploča. Također, hrvatske snage su tijekom tzv. „Rujanskog rata“⁴⁵ osvojile vojarnu Kulin s 15 brodova, 34 plovila i broda od JRM te Mornaričko-tehnički Remontni zavod Velimir Škorpik s 19 ratnih plovila. Ovaj događaj je, s obzirom na veliku količinu osvojene opreme predstavljao temelje razvoja HRM-a.⁴⁶

⁴³ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str. 44.

⁴⁴ Isto, str. 45.

⁴⁵ Bitka za Šibenik 16.-23. rujana 1991.

⁴⁶ JAKIR, Aleksandar, PERKOVIĆ PALOŠ, Andrijana, „Nastanak i razvoj Hrvatske ratne mornarice“, *Hrvatska-put prema teritorijalnoj cjelovitosti* (ur. SABOLOVIĆ, Marin), str.75.

4.3. Djelovanje Hrvatske Ratne Mornarice

Po osnutku, prva intencija HRM-a bila je da se onemogući pristup JRM oslobođenim lukama. Također važno je bilo osigurati promet preko okupiranih područja i otoka kao i deblokiranje luka napadima na brodove JRM-a. Ključni i glavni cilj svakako je bilo obraniti i zaštititi civilno stanovništvo i potpuno protjeravanje jugoslavenske mornarice s hrvatskog dijela Jadrana.⁴⁷

4.3.1 Operacija „Zelena tabla – Male Bare“

Kako je ranije spomenuto, osvajanje vojnog skladišta u Pločama uvelike je pomoglo Hrvatskoj ratnoj mornarici. Operacija poznata pod nazivom „Zelena tabla – Male Bare“ donijela je Hrvatskoj oslobođenje skladišta Minsko eksplozivnih sredstava Tatinje s velikom količinom eksplozivnih sredstava i podvodnih mina. Zbog pomoći Kriznom stožeru Ploča, Sveto Letica je 20. rujna 1991. godine ustrojio Zapovjedništvo Ratne luke Ploče te se odmah na dan osnivanja veliki broj zarobljene vojne opreme i eksplozivnih sredstava premještalo iz poznatih područja. Veliki dio je raspodijeljen hrvatskim postrojbama od Vukovara do Dubrovnika.⁴⁸

Da bi se spriječilo djelovanje topovnjače koja je bombardirala oslobođene vojarne i samu luku Ploče, na najužem dijelu luke postavljena je čelična užad. Važnost užadi je bila u tome što je bila pričvršćena za skrivenu lokomotivu uz pomoć koje bi, na pokušaj bilo kakvog ulaza u luku izgledalo kao da je luka uistinu zapriječena te da je ulaz u nju onemogućen. Kako bi protivnik vjerovao u nemogućnost ulaza u luku, 19. rujna 1991. godine objavljen je radio oglas u kojem je obaviješteno kako je luka dodatno minirana podvodnim minama. Nakon ovog događaja nikada više u luku Ploče nije ušao ratni brod.⁴⁹

4.3.2 Rujanski rat

Od velike važnosti za Hrvatsku Ratnu Mornaricu bio je već spomenuti Rujanski rat, odnosno rat za Šibenik koji je započeo 16. rujna 1991. godine. Jedan od glavnih ciljeva generala Ratka Mladića bio je odsijecanje Šibenika od zaleđa, no hrvatski branitelji napad su dočekali spremni. Naime uz šibenski MUP za obranu grada na raspolaganju je bila i 113. brigada HV-a kao i nekoliko pripadnika JRM koji su se stavili na raspolaganje Hrvatskoj. Iako su agresori

⁴⁷ Isto

⁴⁸ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 34.-35.

⁴⁹ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str 69.

uspješno spriječeni u prodoru iz Knina te je 900 oficira protjerano iz sastava Vojnopomorskog sektora Šibenik problem u obrani je stvarao zračni prostor u kojem je neprijatelj bio izuzetno nadmoćniji. Krizni stožer grada Šibenika tada je donio odluku kako se sva postojeća sredstva protuzrakoplovne obrane, obalne bitnice na Smokvici, Žirju, Zečevu kao i većina brodova HRM-a stavljaju u funkciju stvaranja protuzrakoplovnog štita za obranu grada i šireg područja. Ova organizacija pokazala je dobre učinke za obranu Šibenika. U narednih deset dana 28 jugoslavenski zrakoplova bilo je oboreno, te se diljem Hrvatske probudio i ojačao moral naroda i branitelja. U Rujanskom ratu zarobljeno je 34 broda i plovila, dok je u vojarni Kuline osvojeno 15 brodova od kojih je njih 14 priključeno sastavu Hrvatske ratne mornarice. Nakon uspješne obrane, 24. rujna 1991. godine admiral Letica ustrojio je Zapovjedništvo Ratne luke Šibenik u kojoj su sljedećeg mjeseca ustrojene borbene skupine udarnih pomorskih i obalnih snaga.⁵⁰

4.3. Zauzimanje JNA objekata na području Splita

Jugoslavenska narodna armija na širem splitskom području imala je važne taktičke objekte. U svrhu prekidanja kako pomorskih tako i ostalih blokada na spomenutom području, Hrvatska vojska i Hrvatska ratna mornarica poduzele su niz akcija u kojima je osvojeno nekoliko strateških objekata poput raketne baze u Žrnovnici, radiopredajnog centra „Kila“, vojarne „Dračevac“ i tvrđave „Gripe“.

Mornaričko-tehnička baza Žrnovnica bila je od strateške važnosti jer bila skladište u kojem su se čuvale i održavale brodske rakete, najnovije švedske rakete koje su postale oružje Hrvatske ratne mornarice. Blokadu ove baze držala je samostalna satnija Žrnovnica na čelu s Vinkom Barbarićem koji je blokadu provodio u dogovoru s 4. gardijskom brigadom. Blokada je trajala više dana, te zapovjednik JNA nije imao druge opcije nego pristati na pregovore u koje se uključila 4. gardijska brigada 15. rujna 1991. godine. U zadnjim satima 15. rujna, zapovjednik baze pristaje na sve dobivene uvjete te predaje oružje i tehniku Hrvatskoj vojsci. Istodobno je teklo i zauzimanje vojnog objekta „Gripe“, dok je Radio prodajni centar „Kila“ zauzet 28. rujna⁵¹

Zauzimanje vojarne u Žrnovnici bilo je od velike važnosti jer je preko nje išao cijeli telefonski promet prema Beogradu. Osim što su se mogle prisluškiivati linije prema centru, odnosno Beogradu, Hrvatska ratna mornarica sada je imala i pristup radioveze između

⁵⁰ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 35.-36.

⁵¹ LUCIĆ, Josip (gl.ur), *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauci*, str. 83.

brodova koji su predvodili pomorske blokade na Jadranu. Jedan od takvih razgovora upravo se mogao čuti na dan napada na Split, 15. studenog kada su u razgovoru sudjelovala četiri broda koja su napad u Splitskom kanalu predvodila, što su poslije Hrvatska ratna mornarica, a posebno hrvatski tisak iskoristili kako bi pokazali javnosti da je napad bio unaprijed strateški planiran.⁵²

⁵² BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str. 80.

5. NAPAD JUGOSLAVENSKE NARODNE ARMIJE NA SPLIT, 15. STUDENOG 1991.

Grad Split svakako je bio središnji cilj Jugoslavenske narodne armije i mornarice. Njegov središnji položaj na Jadranu s industrijskim i prometnim centrom Dalmacije bio je mamac za agresora, također i zbog toga što je imao najveći broj vojarni, njih jedanaest. Mjesec studeni svakako je bio mjesec u kojem se pripremala bojišnica na srednjodalmatinskom području. Admiral Letica dobivši informaciju od ministra vanjskih poslova Mate Granića kako se vode intenzivni pregovori o prekidu vatre donio je odluku u kojoj je najavio da se u što kraćem vremenu prekine pomorska blokada koja je nanosila ogromne štete gospodarstvu Republike Hrvatske, a također oružane snage su trebale prvu pobjedu u sukobu kako se osnažio moral braniteljima i kako bi se neprijatelj protjerao. Uskoro se i krenulo s organizacijom kako bi se hrvatske vode oslobodile od okupatora.⁵³

5.1 Miniranje Kaštelanskog zaljeva

Glavni odgovorni za blokadu prometa između Splita i otoka bila je Taktička grupa „Kaštela“. Logistička baza jugoslavenskih brodova prilikom blokade bila je Ratna luka Lora. Na sastanku održanom 21. rujna, zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice donijelo je odluku kojom se što prije agresorskoj mornarici mora onemogućiti pristup i korištenje logističke baze u Lori. Kako bi akcija miniranja prošla uspješno, Hrvatskoj ratnoj mornarici na raspolaganje su se stavili i Krizni stožer Jadrolinije i luke Split. Trajekt „Vladimir Nazor“ trebao je biti brod koji će položiti minu između Čiova i Marjana 24. rujna. Međutim, dva jugoslavenska broda pomrsila su planove i neprestano trajekt pratila te se odustalo od miniranja koje je ipak izvršeno sljedeći dan pred sam ulaz u Ratnu luku Lora. Istog dana jugoslavenska flota je osjetila jednu od mina, a kao posljedica aktivacije bilo je potonuće jednog broda s četiri ljudske žrtve. Polaganje mina u Kaštelanskom zaljevu bio je veliki udarac za jugoslavensku mornaricu kojoj je sada bilo onemogućeno opskrbljivanje Taktičke grupe „Kaštela“ kao i gubitak glavne baze na Jadranu, Lore.⁵⁴ S obzirom na uspjeh ove akcije, Hrvatskoj ratnoj mornarici porastao je ugled među građanima u kojih se probudio

⁵³ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str. 101.

⁵⁴ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*,str. 39.

borbeni duh za obranu svog grada i domovine, dok je jugoslavenska flota po prvi puta morala prihvatiti pravila druge strane koja je zagospodarila dosada njihovim prostorom na moru.⁵⁵

5.2. Miniranje Splitskih vrata

Miniranjem Kaštelanskog zaljeva udaljili su se jugoslavenski brodovi od ratne luke Lora, ali nisu u potpunosti otišli, štoviše ostali su u Splitskom kanalu i ondje blokirali promet između otoka i Splita. Na sastanku zapovjedništva Hrvatske ratne mornarice 7. listopada 1991. godine dogovoreno je kako će minska zapreka postaviti i na Splitskim vratima kako bi se ograničili jugoslavenski brodovi. Položene minske zapreke opasnost su trebale predstavljati samo brodovima koji su pripadali zaraćenoj strani, odnosno putnički i teretni promet je zamišljen da se odvija nesmetano. U svrhu ostvarivanja cilja odlučeno je kako će biti postavljena ležeća mina koja će se preko električnog kabela moći aktivirati s kopna, a ne velike ležeće mine jer iako su bile dovoljno jake u borbi za protivničke brodove trebao se omogućiti nesmetani ostali promet. Za polaganje mina bili su zaduženi Bračani uz pomoć kojih su 8. listopada iz Tatinja prebačene mine do Mimica, Pučišća i Milne. Plan je bio postaviti četiri mine na najužem dijelu Splitskih vrata, te je 11. listopada to i učinjeno. Pripadnici bračke obalne obrane na čelu s Matom Jakšićem – Čumetom postavljaju dvije mine, dok preostale dvije polaže Ive Šore. Jugoslavenska ratna mornarica slutila je da su na ulazu u Splitska vrata mine postavljene, ali je morala osigurati prolaz kroz vrata jer su ona bila jedini prolaz do preostale baze na Visu. Kako je bio omogućen promet ostalih brodova, jugoslavenski brodovi su odlučili ploviti uz civilne brodove ili brodove pod hrvatskom zastavom kako bi se osigurali od minskog napada.⁵⁶ Iako su mine bile uspješno postavljene i samo se čekao znak za njihovu aktivaciju, nije sve išlo kako je zamišljeno. Naime, veliku važnost imali su politički pregovori koji bi dogovorili razdoblje mira te ukoliko bi došlo da je netko od diverzanata viđen ili pokušao učiniti nešto s minom, jugoslavenska mornarica bi odmah uzvratila protumjerama zbog nepoštivanja primirja.⁵⁷

Iako miniranjem Splitskih vrata jugoslavenska mornarica nije napustila splitsko područje, barem je put do baze na otoku Visu postao duži. Umjesto prolaska kroz Splitska vrata, brodovi su prolazili Korčulanskim, Neretvanskim te Hvarskim kanalom.⁵⁸

⁵⁵ Isto

⁵⁶ Isto, str 39.

⁵⁷ BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu*, str.114.

⁵⁸ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*,str. 40.

5.3 Napad na Split

Miniranje Kaštelanskog zaljeva i Splitskih vrata bili su samo jedni u nizu uzroka koji su doveli do napada na drugi najveći grad Republike Hrvatske i središta Dalmacije. Treća pomorska blokada bila je na svom vrhuncu, te je Hrvatska ratna mornarica donijela odluku kako je vrijeme da se blokada razbije te se Split i ostali gradovi Jadrana vrate normalnom i mirnom životu. Još krajem rujna u svojim djelovanjima, HRM je sebi na upravljanje zauzela tri topničke bitnice s topovima koje su bile opremljene s obučenom posadom.⁵⁹

5.3.1. Uvod u borbu

Tek ustrojena Hrvatska ratna mornarica polako, ali sigurno počela je s pariranjem Jugoslavenskoj ratnoj mornarici. Trn u oko zapovjedniku HRM-a, admiralu Sveti Letici bio je brod VPBR-31 „Split“, poznatiji kao razarač „Split“, te je zbog njega zatražio od Odjela za podvodna djelovanja da se na bilo koji mogući način brod napadne, oštetiti ili potopi samo kako bi se Jugoslavenska ratna mornarica izazvala. Za napad na razarač „Split“ bio je odgovoran torpedni brod TB-51 „Vukovar“ osvojen tijekom rujanskog rata. Razarač „Split“ je 10. i 11. studenog neuspješno pogođen, ali to nije oduzelo želju za razbijanjem pomorske blokade, štoviše ona je sve više i više rasla. S obzirom da ovaj napad nije uspio, donesena je odluka kako će se sljedeći napad izvršiti prvim hrvatskim torpedom. Procjenom je odlučeno kako je najbolji položaj za novo oružje otok Brač, gdje je uskoro torpedo i prenesen. Nakon dolaska na položaj, 14. studenog zbog juga i kiše jugoslavenski brodovi približili su se otoku Braču, te je patroliranjem utvrđeno kako se ophodni brod PČ-176 „Mukos“ približio naselju Bobovišća što je bila fatalna odluka za njega. Brod biva pogođen te na njemu nastaje rupa od 4 m². Brod je bio jako oštećen te je na njemu bilo i tri žrtve jugoslavenske mornarice, a uskoro se i nasukao u uvali spomenutog naselja. Nakon ovog torpednog napada, Komanda Vojnopomorske oblasti JNA stavila je sve svoje brodove u najviši stupanj borbene pripravnosti, što je dalo naslutiti kako će uskoro doći do međusobnog sukoba zaraćenih strana.⁶⁰

5.3.2. Bitka za Split

Najveći udar na grad Split, očekivao se odmah nakon napada na „Mukos“ što je Jugoslavenska ratna mornarica i iskoristila kao povod za napad. U prvim satima 15. studenog

⁵⁹ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str. 100.

⁶⁰ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 56.

1991. godine razarač „Split“ je započeo s povremenom paljbom po otocima Šolti i Braču oštetivši nekoliko kuća i crkvi. Znajući kakav je razmjer snaga na napadnutom području, HRM je sukob željela riješiti mirnim putem i o stanju je obaviještena i Europska zajednica koja je svojim ugledom trebala navesti JRM da obustavi napad, međutim ništa od toga se nije postiglo. Došavši u takvu situaciju, admiral Letica je zaprijetio zapovjedniku Vojnopomorske oblasti Nikoli Mladeniću da će Hrvatska uzvratiti obalnim topništvom.⁶¹

Grad Split prvi napad osjetio je u svitanje istoga dana kada je u 6 sati i 30 minuta ujutro napadnut svjetionik „Pomorac“ na Katalinića brijegu. Zapovjednik Dragan Jovin izdao je naredbu snagama u Splitu, ali i snagama u vojarnama u Divuljama, Lori i Dračevcu da se djeluje po već određenim metama u gradu Splitu. Također i ovaj napad je predvodio razarač „Split“, koji je nosio isto ime kao i grad kojeg napada, čiji je zapovjednik Jovin i bio. Iako je zapovijed bila izdana, na nju su se zapovjednici jugoslavenske mornarice oglušili, te su paljbu na grad započeli isključivo brodovi. Osim spomenutog razarača u napadu je sudjelovao i VPB „Kopar“, dvije raketne topovnjače i tri raketna čamca.⁶² Nakon paljbe na Katalinića brijegu razarač „Split“ je ispalio tri projektila na topničku bazu Kašjuni. Početkom paljbe brodova iz Splitskog kanala, Krizni stožer Splita pozvao je građane da što prije odu u skloništa.⁶³ Osim Katalinića brijega i svjetionika odabrani ciljevi za napad grada Splita još su bili i zgrada općine Split, Tehnička škola, Arheološki muzej, trajekti „Vladimir Nazor“ i „Bartol Kašić“, kompleks Gripe, Higijenski zavod i mnoge druge znamenitosti grada. Trajekt „Vladimir Nazor“ napad je dočekao privezan u gradskoj luci, na njemu su nažalost za vrijeme napada smrtno stradali vođa stroja Jure Kalpić i upravitelj stroja Dinko Maras koji su bili u garaži trajekta. Također na trajektu se nalazio kormilar Ante Vidović koji je bio ranjen i prevezen u splitsku bolnicu. Osim Vidovića kao ranjenici napada u splitsku bolnici su dovezeni Ante Domaćin, Neda Kovačević, Marina i Milena Mamić te gardist Drago Češkić.⁶⁴ Također na dan napada, KBC Split nakratko je s radom s ranjenicima i bolesnicima morao zbog zaštite i sigurnosti prijeći u podrumske prostorije bolnice.⁶⁵

Jugoslavenska ratna mornarica u napadu nije štedjela ni povijesnu jezgru Splita. Njeni projektili 15. studenog pogodili su srednjovjekovne kamene kuće u blizini Zlatnih vrata u

⁶¹ Isto, str.59.

⁶² SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str . 59.

⁶³ ČELAN, Joško, *Oteto zaboravu: Domovinski rat na hrvatskome jugu*, Dugopolje: Pleter, Split 2001., str. 99.

⁶⁴ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*,str. 60.

⁶⁵ PETRIČEVIĆ, Ante, (1995). *Organizacija zdravstvene službe u Domovinskom ratu - iskustva i rezultati Kliničke bolnice Split. Medicinski vjesnik*, 27 ((1-2)), str. 100
<https://hrcak.srce.hr/192771>

Dioklecijanovoj palači, a najviše je stradala zaštićena spomenička baština, pučko predgrađe Veli Varoš, dok je nekoliko projektila palo i na istočno gradsko predgrađe Lučac. Tri projektila neprijateljske mornarice pogodila su crkvu Blažene Djevice Marije na raskrižju Spinutske i Bakotičeve ulice kojoj su projektili prodrli krovšte i južni zid te probušili knjigu evanđelja. Osim spomenute crkve, neprijateljski mitraljez je ošteti i desni dovratnik zapadnog portala crkve sv. Trojice kao i u blizini zračne luke Split u Kaštel Štafiliću crkvu sv. Bartula.⁶⁶ Osim spomeničke baštine, nemilosrdni napad pretrpjele su i civilne ustanove. Prema izvješćima 15. studenog je u napadu stradao pogon „Dalmacijavina“ u trajektnoj luci, institut za oceanografiju i ribarstvo, zgrada Doma zdravlja u ulici Antuna Gustava Matoša, hotel Jadran – Koteks na Zvončacu kao i oko trideset stanova u više stambenih zgrada u ulicama Splita i desetak osobnih automobila dok se u lučkoj kapetaniji u krovštu nalazila neeksplozivna granata. Smatra se da bi razaranja topništva bila i gora da topništvo Hrvatske vojske nije odgovorilo sa Kašjuna, Brača i Šolte oštećivanjem dvaju brodova protivničke mornarice među kojima je bio i razarač „Split“. Nakon uzvraćenog udara, oba oštećena broda jugoslavenske mornarice napustila su splitsko područje i zaputila se prema Korčuli i Makarskoj.⁶⁷

Tokom napada na grad, Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice pratilo je radio vezu između jugoslavenske flote. Iz razgovora u kojem su u šiframa sudjelovali patrolni brodovi „Split“, „Kopar“, raketna topovnjača 405 i 406 te tri raketna čamca s Visa moglo se čuti kako je napad unaprijed isplaniran. Snimke razgovora u kojem se jasno čuje zapovijed da se gađa Katalinića brijeg i svjetionik Pomorac iskoristile su sve radio stanice i televizijske kuće Hrvatske kako bi se dokazalo da je agresorska vojska unaprijed imala određene civilne ciljeve za napad po Splitu.⁶⁸ Dok je grad bio granatiran, admiral Letica stupio je iza šest sati i trideset minuta u kontakt s pomoćnikom komandanta VPO-a generalom Mladenićem te ga je opomenuo kako Hrvatska ratna mornarica napad neće mirno gledati razaranja grada na što je general Mladenić odgovorio kako oni u zgradi komande nemaju struje, te stoga ne mogu utjecati na događanja izvan zgrade. Shvativši kako više nema vremena čekati ničiju pomoć, a grad je već pod napadom, zapovjednik Letica izašao je u hodnik ispred svog ureda i izrekao kratku i jasnu zapovijed: „*Raspali!*“⁶⁹ Nakon otvaranja paljbe otkriveni su dosada nepoznati

⁶⁶ OREB, Franko. "Rane na spomeničkoj baštini u napadu jugomornarice na Split dne 15. studenog anno domini 1991.." Kulturna baština, vol. , br. 22-23, 1993, str. 131-134.

<https://hrcak.srce.hr/163787>

⁶⁷ Isto, str. 136.-137.

⁶⁸ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, str. 107.

⁶⁹ Isto, str. 108.

paljbena položaja koji su svakako stvorili iznenađenje te je izvršen žestoki udar s mnogih strana po neprijateljskim brodovima. Brodove TG „Kaštela“ paljbom su zasuli topnici s Kašjuna, Brača i Šolte koji su paljbu vršili kontinuirano i precizno što je Taktičku grupu natjeralo na povlačenje. Ovaj napad na flotu jugoslavenske mornarice razljutio je admirala Kadića koji je preko svog zamjenika, generala Mladenića uputio admiralu Letici prijatnju kako će 24 aviona iz mostarske zračne luke raketirati grad Split, luku i brodogradilište. Admiral Letica odgovorio je kako će ukoliko dođe do napada pokrenuti potpuno uništenje vojarni JNA u Splitu te neće štedjeti jugoslavenske oficire i njihove obitelji koje žive u gradu. Izgleda kako je ovaj odgovor admirala Letice utjecao na odluke suprotne strane koja je iz Mostara poslala svega šest zrakoplova.⁷⁰

Još u rujnu, admiral Letica je nakon višestrukih napada jugoslavenskog zrakoplovstva na zračnu luku Split započeo s organiziranjem i stvaranjem objekata protuzračne obrane. Načelnikom PZO-a postaje brigadir Nikola Bokšić koji je imao zadatak oformiti manju postrojbu PZO-a koja će onemogućiti planove agresora. Protuzračna obrana Splita sastojala se od 24 topa, dva lansera raketa „Strijela“ i „Igla“ na svojim položajima na Katalinića brijegu, Turskoj kuli, Stinicama i Duilovu. Iako je jugoslavensko zrakoplovstvo bilo nadmoćnije nad hrvatskim, Brački mornari nanijeli su im ogromni udarac kada su iz pješackog naoružanja i protuzrakoplovne strojnice srušili dva zrakoplova tipa „Galeb“. Kao rezultat rušenja zrakoplova, jugoslavenska vojska odustala je od najavljenog napada na Split unatoč tome što su još dva zrakoplova čekala u Mostaru na polijetanje. Uskoro se dogodilo sveopće povlačenje u uporišta na otocima Visu i Lastovu, a Jugoslavenska ratna mornarica svoje brodove više nije slala na isplovljavanje zbog ratnih djelovanja. Još uvijek je na snazi bila treća pomorska blokada, ali nitko više za nju nije mario. Uskoro se nastavio i putnički i trgovački promet po vodama Hrvatske, a radio Split je odlazak jugoslavenskih brodova ispratio pjesmom „*Kad naš brod tone, tone...*“⁷¹

5.3.3 Posljedice boja

Jugoslavenska ratna mornarica iz Splitskog i Bračkog kanala uspješno je protjerana 15. studenog 1991. godine. Zapovjednik HRM, admiral Sveto Letica istog se dana obratio javnosti i iznio podatke prema kojima je JRM izvršila napad na naselja na otocima Braču i Šolti te na grad Split. Također u obraćanju je rekao kako se brodovi neprijateljske flote povlače u svoja uporišta na otoku Visu te ukoliko dođe do ponovnog borbenog djelovanja,

⁷⁰ SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, str. 64.

⁷¹ Isto, str 65.

Hrvatska ratna mornarica će odgovoriti svim svojim raspoloživim sredstvima.⁷² Već sljedeći dan, 16. studenog sklopljeno je primirje i „Sporazum o povlačenju bivše JNA s prostora Republike Hrvatske“ u kojem su određena mjesta za baziranje jugoslavenske flote na otocima Lastovu i Visu. Također ova baza je bila privremena, te su brodovi u hrvatskom Jadranu mogli ostati do lipnja 1992. godine naravno bez borbenog djelovanja, a odluka o njihovom konačnom napuštanju Jadrana donijet će se posebnim sporazumom. Iako se na kontinentalnom dijelu Hrvatske događala drugačija situacija i agresorska vojska pred Vukovarom bila sve jača, na Jadranu su zabilježili veliki porazi kojim je ostvarena deblokada Jadrana. Sporazum o povlačenju Jugoslavenske ratne mornarice dogovoren je još kad i primirje 16. studenog, ali je potpisan tek 3. prosinca. Tegljači JRM-a krajem mjeseca su u Boku Kotorsku odveli pet ratnih brodova s Visa, a među njima i dobro poznati razarač „Split“ koji je preimenovan u „Beograd“ ,ali je uskoro prestao biti u aktivnoj službi. Potpisivanjem sporazuma akvatorij hrvatskog dijela Jadrana konačno biva oslobođen te Split više nije bio u izravnom kontaktu s ratnim zbivanjima. Posljednji članovi jugoslavenske vojske Split i ratnu luku Loru napuštaju 4. siječnja 1992. godine. Također otoci Vis i Lastovo koji su bili posljednje baze JRM-a nakon pedeset godina, 24. svibnja 1992. godine bivaju oslobođeni čime je zadatak Hrvatske ratne mornarice na Jadranskom bojištu uspješno izvršen.⁷³

5.3.4. Suđenje za ratna djelovanja na Jadranu

Hrvatsko pravosuđe osudilo je pripadnike Jugoslavenske ratne mornarice za ratna djelovanja na hrvatskom Jadranu. Suđenje za ratna djelovanja održalo se upravo u Splitu u periodu od proljeća do kraja ljeta 1993. godine. Sudilo se 31 oficiru Jugoslavenske narodne armije i mornarice od koji su samo Nikola Mladenić i Ivan Tomaić dovedeni pred sud, dok se ostalima sudilo u odsutnosti. Mladenić i Tomaić kao još jedan član optuženih bili su Hrvati dok su ostali bili Srbi i Crnogorci u čemu je jasno vidljivo kako je u vrijeme agresije veliki broj Hrvata napustio Jugoslavensku narodnu armiju. Iako je bio drugooptuženi za ratne zločine, Nikola Mladenić je čak dobio ponudu prelaska u Hrvatsku vojsku i to na mjesto zapovjednika obrane Splita, ali ponudu je odbio vjerujući kako će u sukobu Srbija izaći kao pobjednik. Upravo pripadnici Jugoslavenske narodne armije koji su djelovali u Lori i prebacili se u redove Hrvatske vojske svjedočili su na sudu o planovima vojske koju su napustili kako je Split trebao biti sastavljen sa zemljom kombinacijom napada s kopna, mora i zraka. Prvooptuženi očekivano je bio zapovjednik Mile Kandić, a sutkinja Marica

⁷² Isto, str. 66

⁷³ Isto, str. 102-106.

Šćepanović sredinom rujna 1993. godine s Velikim krivičnim vijećem Okružnog suda u Splitu donijela je presudu u kojoj se zaključuje kako su optuženi sudjelovali u beskrupuloznim ratnim operacijama protiv civila i Republike Hrvatske, te da su na prostoru od Ploča do Trogira izdavali i prenosili zapovijedi o vatrenim djelovanjima ili sami provodili vatrena djelovanja. Također zaključeno je kako su ratna djelovanja izvođena planski u svrhu ostvarivanja granica velike Srbije. Ukupna zatvorska kazna za optužene iznosila je 247 godina u individualnim rasponima od 7 do 15 godina zatvor, dok je Tomaić koji je bio administrator na razaraču „Pula“ od optužnice oslobođen.⁷⁴

Posebno interesantan slučaj bio je generala Nikole Mladenića i kapetana bojnog broda Ilije Brčića. Mladenić koji po završetku suđenja u Splitu osuđen i počeo s izdržavanje kazne u zatvoru u Lepoglavi, 1997. godine iz istoga je Uredbom Predsjednika Tuđmana, koja se pozvala na Zakon o oprostima pušten, Dvije godine prije puštanja iz zatvora, Mladenić je podnio tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske protiv presude, a nakon izlaska iz zatvora, 1999. godine je tužio Republiku Hrvatsku Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu. Sud je u lipnju 2001. godine jednoglasnom odlukom odbacio zahtjev, odnosno tužbu generala Mladenića protiv Republike Hrvatske. Za razliku od Mladenića, Iliji Brčiću sudilo se u odsutnosti te je za svoja ratna djelovanja osuđen na 15 godina zatvora. Brčić je nakon osude uhićen u Rimu, ali ga nije bio izručen Hrvatskoj jer je on sam kao i Crna Gora u čijoj se službi nalazila to odbio. Talijanski sud odbio je Brčića izručiti Hrvatskoj uz objašnjenje kako je optužnica neutemeljena i slabo argumentirana. Kao odgovor, Odjel za Sukcesiju vojne imovine napravio je rekonstrukciju ratnog djelovanja optuženog te istu poslao talijanskom sudu. Sud se nakon dostavljene dokumentacije ipak složio d Hrvatskom te potvrdio da bi po talijanskim zakonima Brčić trebao dobiti i strožu kaznu od 15 godina. Iako je iz Italije stigao potvrđan odgovor, sud koji je Brčiću sudio za vrijeme suđenja nije imao potrebnu argumentaciju te je optuženi u srpnju 2008 godine oslobođen i poslan u Crnu Goru. Ostatak života Ilija Brčić proveo je u Crnoj Gori, gdje je nakon teške bolesti 1. listopada 2010. godine preminuo.⁷⁵

⁷⁴ BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)* str. 133.-135.

⁷⁵ Isto, str 136.

6. ZAKLJUČAK

Kada je riječ o Domovinskom ratu većinom je prva pomisao na grad Vukovar, Škabrnju, Dubrovnik i vojno-redarstvene operacije koje su se provodile u svrhu oslobođenja okupiranog prostora. Međutim samo par dana prije nego li je Vukovar pao u ruke agresorske vojske, obranjen je Split.

Građani Splita sami su odlučili prosvjedom u svibnju 1991. godine agresoru pokazati kako se ne boje i kako su protiv okupacije te da su spremni braniti svoj grad i zemlju. U svrhu obrane, u Splitu je ustrojena i 4. gardijska brigada koja je Jugoslavenskoj narodnoj armiji nanijela niz udaraca osvojivši razne vojarne i skladišta diljem Dalmacije. Obrana Splita često se navodi kao i zaboravljena bitka, ali ta bitka je bila od izuzetne važnosti za hrvatski narod i tek ustrojenu Hrvatsku ratnu mornaricu. Pobjedom u ovom pomorskom okršaju, koji je bio prvi okršaj dviju mornarica narastao je moral hrvatskih dragovoljaca pokazano je kolika je želja za slobodom bila u hrvatskim redovima koja se morala suprotstaviti jugoslavenskoj floti čiji je dio veliki broj zapovjednika do nedavno i bio. Pobjedom u Splitskom kanalu, Jugoslavenska ratna mornarica protjerana je iz hrvatskih voda i Split je tako već na početku rata obranjen i više nije imao izravnog doticaja s ratom kao u studenom 1991. godine. Smatram da se ni jedna bitka ratna ne smije nazvati zaboravljenom, a posebno ne bitka kojom je pomorski promet Jadrana stabiliziran, protivnik iz jadranskih luka zauvijek protjeran i bitka koja je bila najveća samostalna operacija Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu. Boj u Splitskom kanalu pokazao je i koliko je Hrvatska ratna mornarica u dva mjeseca od svog osnutka ojačala i bila podređena jednom cilju, istjerivanju agresora iz svog akvatorija.

Završetkom rata, cilj hrvatske vlasti bio je ulazak u Europsku uniju, sličan cilj je imala i Hrvatska ratna mornarica koja je kao dio Hrvatske vojske za cilj postavila ulazak u NATO savez. I jedan i drugi cilj bivaju ostvareni, Hrvatska postaje članica NATO saveza 1. travnja 2009. godine, a punopravna članica Europske unije 1. srpnja 2013. godine.

7. LITERATURA

1. BERNARDIĆ, Stjepan, *Hrvatska ratna mornarica u probijanju pomorske blokade (14. do 16. studenog 1991.godine)*, Split, 2012.
2. BERNARDIĆ, Stjepan, *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom rat*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007.
3. ČELAN, Joško, *Oteto zaboravu: Domovinski rat na hrvatskome jugu*, Dugopolje: Pleter, Split 2001.
4. DOMAZET-LOŠO, Davor, *Hrvatski Domovinski rat : 1991.-1995.: strateški pogled*, Matica Hrvatska, Sinj, 2010.
5. JAKIR, Aleksandar, PERKOVIĆ PALOŠ, Andrijana, „Nastanak i razvoj Hrvatske ratne mornarice“, *Hrvatska-put prema teritorijalnoj cjelovitosti* (ur. SABOLOVIĆ, Marin), Split, 2018.
6. LUCIĆ, Josip (gl.ur), *4. gardijska brigada Hrvatske vojske – Pauci*, Zagreb, 2011.
7. MARIJAN, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb 2016
8. OREB, Franko. "Rane na spomeničkoj baštini u napadu jugomornarice na Split dne 15. studenog anno domini 1991.." *Kulturna baština*, vol. , br. 22-23, 1993. <https://hrcak.srce.hr/163787>
9. PETRIČEVIĆ, Ante, (1995). *Organizacija zdravstvene službe u Domovinskom ratu - iskustva i rezultati Kliničke bolnice Split. Medicinski vjesnik*, 27 ((1-2) <https://hrcak.srce.hr/192771>
10. RADIVOJEVIĆ, Gradimir, *Nepokoreni Jadran : 1991/92. : (kronika jednog bezumlja)*, Rijeka 1993.
11. RUNTIĆ, Davor, *Domovinski rat – rat prije rata*, Vinkovci – Šibenik, 2004.
12. SERETINEK, Željko, *Bitka za Jadran : Razbijanje pomorske blokade Jadrana 14.-16. studenog 1991.*, Korčula 2007.
13. ŠIMAC, Petar, *Svjedočanstva o domovinskom ratu u Dalmaciji 1991.*, Split, 2001.

7.1. Popis mrežnih stranica

1. Braniteljski : <https://braniteljski.hr/masovne-demonstracije-u-splitu-1991-godine/>

SAŽETAK

Nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj, u svibnju 1991. godine i pobjede Hrvatske demokratske zajednice vidljivo je bilo kako dolazi do raspada druge Jugoslavije i početka krize i stanja rata na području Hrvatske. Ostavši bez oružja, hrvatska vlast je morala oružje i potrebnu opremu za moguću agresiju. Uskoro je krenula organizacija i utemeljenje i Hrvatske vojske iz koje se službeno 12. rujna 1991. godine formirala i Hrvatska ratna mornarica na čelu s admiralom Svetom Leticom sa zadatkom obrane pomorskih gradova i naselja na hrvatskom dijelu Jadrana.

Znajući važnost Jadrana i zbog velikog broja vojarni na području grada Splita, Jugoslavenska ratna mornarica je u periodu od rujna do prosinca 1991. godine provela tri pomorske blokade u kojima je obustavljen cijeli promet hrvatskih luka na Jadranu. Tijekom treće pomorske blokade, 15. studenog 1991. godine dogodio se napad na središnji grad Dalmacije, Split. Bitka za Split i razbijanje treće, ujedno i najduže pomorske blokade odvila se prva i najveća bitka između Jugoslavenske ratne mornarice i tek oformljene Hrvatske ratne mornarice. Iako je Jugoslavenska ratna mornarica bila nadmoćnija i jača, Hrvatska ratna mornarica svojom borbenošću i spremnošću grad Split je obranila te je razbijena pomorska blokada. Nakon ove bitke neprijateljski brodovi su protjerani do svojih zadnjih jadranskih luka na otoku Visu i Lastovu koje su u lipnju 1992. godine i napustile. Obranom Splita, grad više tijekom rata nije došao u direktan dodir s ratom, a upravo je i u Splitu održano suđenje 31 oficiru Jugoslavenske narodne armije koji su sudjelovali u pomorskim blokadama i napadu na grad.

Ključne riječi: Hrvatska ratna mornarica, Jugoslavenska ratna mornarica, Grad Split, Pomorske blokade.

Yugoslav Navy attack on Split, November 15th 1991.

Abstract

After the first multi-party elections in Croatia, in May 1991, and the victory of the Croatian Democratic Union, it was evident that second Yugoslavia was disintegrating and the beginning of the crisis and the state of war in Croatia. Left without weapons, the Croatian government needed weapons and the necessary equipment for possible aggression. The organization and establishment of the Croatian Army soon began, from which the Croatian Navy was officially formed on September 12, 1991, led by Admiral Sveta Letica, with the task of defending naval towns and settlements in the Croatian part of the Adriatic.

Knowing the importance of the Adriatic and due to a large number of barracks in the city of Split, the Yugoslav Navy carried out three naval blockades in the period from September to December 1991, in which the entire traffic of Croatian ports on the Adriatic was suspended. During the third naval blockade, on November 15th, 1991, an attack took place on the central city of Dalmatia, Split. The battle for Split and the breaking of the third, at the same time the longest naval blockade took place the first and largest battle between the Yugoslav Navy and the newly formed Croatian Navy. Although the Yugoslav Navy was superior and stronger, the Croatian Navy defended the city of Split with its fighting spirit and readiness, and the naval blockade was broken. After this battle, enemy ships were expelled to their last Adriatic ports on the islands of Vis and Lastovo, which they left in June 1992. With the defense of Split, the city no longer came into direct contact with the war during the war, and the trial of 31 Yugoslav People's Army officers who took part in naval blockades and attacks on the city was held in Split.

Keywords: Croatian Navy, Yugoslav Navy, City of Split, Naval blockade

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Antonija Certa, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice povijesti i filozofije, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 24.9.2021.

Potpis Antonija Certa

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: Antonija Certa

Naslov rada: Napad Jugoslavenske ratne mornarice na Split, 15. studenog 1991.

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/Mentorica rada : prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva : izv.prof.dr.sc. Edi Miloš, izv.prof.dr.sc. Mladenko Domazet

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskega rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 24. 9. 2021.

Potpis studenta/studentice: Antonija Certa